

Archiwum i archiwalia w procesie promocji i badaniach nad militarnymi dziejami regionu¹

dr Tomasz Matuszak

Dyrektor Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim,
główny specjalista w Narodowym Instytucie Samorządu Terytorialnego

Znajomość historii własnej ojczyzny jest podstawą świadomości narodowej społeczeństwa. Budowanie tej podstawy odbywać się może za pomocą wielu mechanizmów i narzędzi. Oprócz programów dydaktycznych realizowanych zarówno na szczeblu szkolnictwa niższego, jak i na studiach wyższych, istotnym elementem edukacji historycznej jest również obszerny sektor edukacji pozaszkolnej. Wykracza on poza ramy wiekowe, czy też branżowe. Dotyczy on zatem szerszego grona odbiorców, nie zobowiązanych stanem prawnym do uczestnictwa w procesie dydaktycznym. Podstawy jego funkcjonowania upatrywać należy w chęci szerszych grup społecznych do obcowania z historią. Sektor ten nie jest konkurencją dla szkolnictwa tradycyjnego, lecz jego cennym uzupełnieniem. Kształtuje się on pod wpływem popytu na daną tematykę. Znaczący udział w programach kształcenia historycznego ma m.in. historia polityczna, a co za tym idzie, również historia wojen. Dzięki temu mieszkańcy danego regionu odpowiednio częściej pamiętają o wydarzeniach związanych

z militarnym aspektem historii swojej „małej ojczyzny”. Relatywnie częściej potrafią odnieść się do tematyki walk w danym regionie, niż do stylu architektonicznego kościoła, do którego regularnie uczęszczają. Z tego też powodu historia wojen i wojskowości często jest treścią imprez kulturalnych, aranżowanych przez instytucje nauki i kultury oraz jednostki samorządowe działające na danym terenie.

Dnia 7 lutego 1919 r., Naczelnik Państwa Józef Piłsudski podpisał *Dekret o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami*². W gronie pierwszych archiwów państwowych na terenie kraju powołane zostało również Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim³.

2 *Dekret z dn. 7 II 1919 r. o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami*, [w:] S. Sierpowski, D. Matelski, *Dzieje archiwistyki polskiej, Wybór źródeł*, Poznań 1988, poz. 3, s. 31-40; T. Mencil, *Dekret o archiwach i opiece nad archiwaliami z 7 lutego 1919 r. na tle ówczesnego ustawodawstwa archiwalnego w Europie*, [w:] *Sześćdziesiątolecie polskich archiwów państwowych. Materiały z sesji, Łódź, 10 listopada 1979*, pod red. A. Tomczaka, Warszawa 1981, s. 7-8; T. Matuszak, *Archiwa państwowe II Rzeczypospolitej – podstawy prawne i organizacja*, [w:] *Różne oblicza historii, Studia i szkice*, pod red. J.R. Budzińskiego i T. Matuszaka, Piotrków Trybunalski 2012, s. 261-280; R. Galuba, *Archiwa Państwowe w latach 1918-2011, Podstawy prawne działalności*, Poznań 2012.

3 Szerzej zob. T. Matuszak, *Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim 1919-1951*, Piotrków Trybunalski – Radzyń Podlaski 2009; tegoż, *Zarys dziejów Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim*, „Збірник навчально-методичних матеріалів

1 Niniejszy materiał powstał w ramach wspólnych prac prowadzonych przez autora nad prezentowanym zagadnieniem, jak i analogicznym obszarem badawczym, wspólnie z dr. Maciejem Hubką – kustoszem Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim.

Na przestrzeni ponad wieku funkcjonowania państwowej sieci archiwalnej, do głównych zadań archiwów państwowych należało gromadzenie i zabezpieczenie materiałów archiwalnych, będących świadectwami historii państwa i społeczeństwa polskiego. Zgodnie z wyznaczonymi zadaniami, materiały te były opracowywane i udostępniane szerokiemu gronu odbiorców. Obecnie archiwa państwowe działają w oparciu o ustawę z 1983 r⁴. Rozpatrując treść poszczególnych przepisów tejże ustawy pod kątem niniejszego materiału, warto zwrócić uwagę na art. 2, w którym zapisano, iż: „Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli”⁵. W związku z tym, materiały archiwalne udostępniane są jednostkom organizacyjnym oraz obywatelom dla wyżej wskazanych potrzeb⁶. Art. 28 ustawy, traktujący o zakresie działania archiwów państwowych, wymienia w swym pkt. 6 – „prowadzenie prac naukowych oraz wydawniczych w dziedzinie archiwistyki i dziedzin pokrewnych”, zaś zgodnie z jego pkt. 7, do zadań archiwów należy również „popularyzacja wiedzy o materiałach archiwalnych i archiwach oraz prowadzenie działalności informacyjnej”. W oparciu o cytowanych przepisów widoczna jest rola archiwów państwowych w pracach na rzecz edukacji społeczeństwa, a zwłaszcza edukacji historycznej⁷. Realizacja tegoż dzia-

łania możliwa jest głównie dzięki trzem zasadniczym faktom. Po pierwsze, archiwa państwowe są dysponentem źródeł historycznych, będących podstawą nie tylko badań naukowych, lecz również cennym środkiem dydaktycznym. Po drugie, archiwa te zatrudniają osoby posiadające nie tylko doświadczenie w pracach stricte archiwalnych, lecz również wiedzę historyczną – ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień regionalnych, a także często prowadzą własne badania naukowe, których efekty publikowane są na łamach zarówno wydawnictw naukowych, jak i popularnych. Po trzecie, archiwa – w wyniku swej działalności popularyzatorskiej i edukacyjnej – prowadzą współpracę z szeregiem instytucji, dzięki czemu posiadają istotny wkład w proces edukacyjny na danym terenie. W dalszej części niniejszego materiału zaprezentowane zostaną przykłady, ukazujące praktyczny wymiar wyszczególnionych faktów.

Dopełnieniem zagadnień związanych z zadaniami, stawianymi przed archiwami państwowymi na przestrzeni ostatnich lat były zapisy zawarte w *Strategii archiwów państwowych na lata 2010-2020*, ogłoszonej w *Komunikacie nr 1/2010 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 23 grudnia 2010 roku*⁸. Dokument ten składał się w swej zasadniczej części z charakterystyki czterech celów strategicznych, postawionych archiwom państwowym. Określał również misję i wizję ich działalności. W przypadku misji zapisano, iż „Naszą misją jest trwale zachowanie świadectw przeszłości i zapewnienie do nich powszechnego dostępu w celu wspierania rozwoju państwa i społeczeństwa obywatelskiego”. Wizja działalności archiwów obejmowała m.in. „Kreowanie i wspieranie przedsięwzięć edukacyjnych służących poznaniu i zrozumieniu przeszłości narodu, państwa, społeczności lokalnych i poszczególnych obywateli, a także wzmacnianie potrzeby uczestnictwa w kształtowaniu dziedzictwa narodowego”, oraz „Uświadomienie obywatelom znaczenia zasobu archiwalnego oraz możliwości wszechstronnego jego wykorzystania”. W przypadku wspomnianych celów strategicznych, w kontekście podjętych w niniejszym materiale rozważań, najbardziej

i наукових статей ВДУ імені Лесі Українки”, Луцьк 2002, в. 7, s. 147-154; R. Szwed, *Sześćdziesiąt lat Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim*, „Rocznik Łódzki” 1982, t. 32, s. 253-273; R. Kotewicz, *Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim (1919-1989)*, „Archeion” 1993, t. 91, s. 61-73; K. Łapiński, *Początki Archiwum Państwowego w Piotrkowie*, „Archiwum i Badania nad Dziejami Regionu” 1999, z. 2, s. 43-49.

4 Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, Dz. U. 2020, poz. 164 ze zm.

5 Pojęcie „narodowego zasobu archiwalnego” wprowadzone zostało również przez omawianą ustawę. Pod tym pojęciem należy rozumieć wchodzące do niego materiały archiwalne, tj. wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencję, dokumentację finansową, techniczną i statystyczną, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe, czy też dokumenty elektroniczne. Tamże, art. 1.

6 Tamże, art. 16.

7 Szerzej zob. A. Rosa, *Funkcja edukacyjna archiwów. Pojęcie i zakres*, [w:] *Muzea i archiwa w edukacji historycznej*, pod red. S. Roszaka i M. Strzeleckiej, Toruń 2007, s. 15-20; też, *Funkcja edukacyjna archiwów*, Warszawa 2012; P. Gut, *O miejsce archiwów państwowych w badaniach nad historią regionalną*, [w:] *Silva rerum opera historica, diplomatica et archivistica nontinens, Andreae Tomczak dedicata*, red. W. Chorążyczewski, M. Hlebionek, Toruń-Warszawa 2012, s. 151-160; *Raport o archiwach w Unii Europejskiej po rozszerzeniu. Pogłębiona współpraca archiwalna w Europie, Plan działania*, War-

szawa 2012.

8 Pełny tekst dokumentu dostępny jest on-line na stronie internetowej Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, pod adresem www.archiwa.gov.pl

istotny jest cel nr 2 – „Budowanie wizerunku archiwów państwowych jako nowoczesnych i przyjaznych instytucji, aktywnie uczestniczących w procesie edukacji społeczeństwa otwartego”. W jego ramach autorzy dokumentu wyszczególnili cztery cele operacyjne:

1. Popularyzacja i promocja wiedzy o archiwach, ich zasobach i działalności;
2. Prowadzenie działalności edukacyjno-naukowej na rzecz budowania kapitału społecznego;
3. Publikowanie wydawnictw z zakresu historii i archiwistyki;
4. Rozpoznawanie potrzeb społeczeństwa w zakresie korzystania z oferty archiwów państwowych.

Realizacja wyszczególnionych w ten sposób celów strategicznych sprowadzała się do prowadzenia przez archiwa szeroko zakrojonej akcji edukacyjnej, której zasadniczymi składnikami były i są realizowane wydarzenia kulturalne (tzw. „eventy”) w postaci wystaw, odczytów, konferencji i sesji, dni otwartych, etc. Ważną w tym procesie rolę odgrywała działalność wydawnicza, w której pierwszoplanowe znaczenie miały edycje źródłowe, wydawnictwa źródłoznawcze oraz publikowane pomoce archiwalne (przewodniki po zasobach, katalogi, skorowidze, etc.). Wypracowane w ten sposób narzędzia dydaktyczne, pomoce naukowe czy też szeroko pojęte produkty kulturalne, funkcjonują w społeczeństwie dzięki nawiązywaniu współpracy z innymi podmiotami (uczelniami, muzeami, bibliotekami, stowarzyszeniami, etc.), a także planowej akcji promocyjnej za pośrednictwem mediów, oraz cenego narzędzia informacyjnego jakim jest własna strona internetowa. Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż materiały archiwalne dotyczące dziejów Polski i Polaków, znajdują się nie tylko na terenie kraju, lecz również w instytucjach działających poza jego granicami – co jest jedną z podstaw międzynarodowej współpracy archiwów, a także szeregu kwerend, wykonywanych przez archiwistów polskich w instytucjach zagranicznych⁹.

W nawiązaniu do wcześniejszych rozważań na temat atrakcyjności dziejów wojen i wojskowości, a także do celów i zadań archiwów państwowych w zakresie edukacji oraz promocji wiedzy o archiwach i archiwaliach, warto zatrzymać się nad charakterystyką zasobu archiwalnego. W tym przypadku mowa będzie głównie o zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim, którego trzon zasobu stanowią akta wytworzone przez administrację państwową i samorządową oraz instytucje gospodarcze, funkcjonujące w wieku XIX i XX, na terenie byłego województwa piotrkowskiego (obecnie elementy powiatów: piotrkowskiego, tomaszowskiego, radomszczańskie, bełchatowskiego, opoczyńskiego oraz łódzkiego wschodniego)¹⁰. Mimo iż akta te stanowią zdecydowaną większość, w zasobie piotrkowskiego archiwum odnaleźć można również dokumenty pochodzące z okresu przedrozbiorowego – np. księgi konstytucji sejmowych, list przypowiedni na chorągiew jazdy tatarskiej, etc. Akt powstałych w wyniku działalności aktotwórców o charakterze typowo wojskowym – np. akta organizacji konspiracyjnych z lat II wojny światowej – jest stosunkowo niewiele¹¹. Niemniej jednak stan ten nie dyskredytuje zasobu piotrkowskiego archiwum w obliczu badań historyczno-wojskowych. Wynika to m.in. z dziejów administracji, a także z natury wojen prowadzonych w XIX i XX wieku. W pierwszym przypadku, należy mieć na uwadze, iż administracja terenowa była reprezentacją władzy centralnej, w zakresie działań której pozostawały kwestie przygotowania państwa do wojny oraz jej prowadzenia. Integralnym elementem zagadnienia były również aspekty bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Z tego też powodu, na różnych szczeblach administracji państwowej (wojewódzkim, gubernialnym, czy też obwodowym lub powiatowym), w strukturze działających w danym momencie dziejowym urzędów pojawiały się komórki organizacyjne, odpowiadające za kwestie np. ewidencji poborowych, mobilizacji materiałowej, kwa-

10 Por. *Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim, Informator o zasobie archiwalnym*, opr. P. Głowacki, A. Piasta, P. Zawilski, Warszawa 2007; A. Wróbel, *Informator o zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim Oddział w Tomaszowie Mazowieckim*, Tomaszów Mazowiecki 2000.

11 Są to m.in. materiały konspiracyjne, wytworzone przez lokalne struktury Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej w okresie II wojny światowej.

9 Zob. *Archiwalia polskiej proweniencji terytorialnej przechowywane w Państwowym Archiwum Federacji Rosyjskiej i Rosyjskim Państwowym Archiwum Wojskowym*, red. W. Stępnia, Warszawa 2000; *Poradnik dla archiwisty instytucji polskiej na obczyźnie*, pod red. J. Krochmala, Warszawa 2006.

terunku wojskowego, czy też innych świadczeń na rzecz obronności państwa. Stałym elementem urzędów były komórki odpowiadające za bezpieczeństwo wewnętrzne na danym terenie, badające nastroje społeczne, etc.¹². Wyniki ich działalności odnaleźć można w zachowanym materiale źródłowym, m.in. w korespondencji między urzędami, materiałach sprawozdawczych, czy też innych dokumentach powstałych w wyniku realizacji przez dany urząd poruczonych mu zadań. Dodać to tego należy akta administracji specjalnej, stowarzyszeń społecznych, zbiory fotograficzne, kartograficzne, materiałów ulotnych, czy też archiwa rodowe. Przyjmując ten punkt wiedzenia, obszar kwerendy okazuje się być dość rozległym, stwarzającym podstawy źródłowe do badań, aczkolwiek uzależnionym od dziejów aktotwórcy oraz stopnia zachowania jego pozostałości aktowej.

Ponadto w archiwum gromadzone są czasopisma urzędowe oraz zbiory prasy regionalnej. Istotnym elementem uzupełniającym jest również archiwalna biblioteka, gromadząca nie tylko wydawnictwa z zakresu archiwistyki, lecz również publikacje dotyczące historii, a również i wojskowości. Umiejętne wykorzystanie zasobu, w połączeniu ze zbiorami bibliotecznymi, stwarza możliwość prezentacji nie tylko samych źródeł, lecz również najnowszej literatury oraz stanu badań – co zawsze jest ważnym uzupełnieniem przedsięwzięcia z zakresu edukacji i promocji.

Odwołując się zaś do dziejów konfliktów zbrojnych w okresie reprezentowanym przez zasób archiwum, warto odnieść się do zagadnień polemologicznych. Wraz z przemianami cywilizacyjnymi i technologicznymi, wojna stawała się nie tylko aktem militarnym, lecz również zjawiskiem społecznym i gospodarczym – nie mówiąc już o clausewitzowskiej koncepcji wojny, jako kontynuacji polityki prowadzonej środkami zbrojnymi¹³. Przygotowania

państwa do wojny oraz ciężary jej prowadzenia, zwłaszcza losy ludności zamieszkującej tereny sąsiadujące z frontem lub tereny okupowane, posiadają odzwierciedlenie w zróżnicowanym materiale źródłowym, pozwalając na przeniesienie narracji historycznej z poziomu sztabu wojskowego do poziomu życia codziennego. Materiały archiwalne, odnoszące się właśnie do tego oblicza wojny stanowią pożądaną przez beneficjenta (odbiorcę publikacji, wystaw, spotkań historyczno-archiwalnych, etc.) komponent działalności edukacyjnej archiwum. Stąd też archiwalia odnoszące się nie tyle do zmagających bojowych, lecz do wydarzeń na ich zapleczu, częstokroć wykorzystywane są przez archiwistów przy okazji obchodów rocznicowych, nierzadko na wyraźne życzenie partnera, czy współorganizatora danego eventu. Potwierdzeniem postawionej tezy o bogactwie źródeł, pochodzących z zasobu piotrkowskiego archiwum – pozostając w obszarze wojskowości – są publikacje źródłoznawcze autorstwa piotrkowskich i tomaszowskich archiwistów, stanowiące nie tylko wykładnię spuścizny źródłowej, lecz również przejaw działalności edukacyjnej, dedykowanej w tym wypadku badaczom i użytkownikom zasobu¹⁴.

Sam fakt posiadania we własnym zasobie materiałów archiwalnych, będących podstawą do działań edukacyjnych, promocyjnych, czy też badań naukowych, nie odgrywałby swej roli, gdyby osoby sprawujące nad nimi pieczę nie posiadały odpowiedniego przygotowania zawodowego, a także predyspozycji do podjęcia postawionym im za-

Narodowej” 1994, nr 4, s. 190-207; A. Zwoliński, *Wojna, Wybrane zagadnienia*, Kraków 2003, s. 23-27; M. Hubka, *Recepcja teorii Carla von Clausewitza na przełomie XX i XXI w.*, [w:] *Różne oblicza historii...*, s. 351-362.

14 M. Hubka, *Źródła do wojny polsko-rosyjskiej 1919-1921 w zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim i Oddziale w Tomaszowie Mazowieckim*, [w:] *W cieniu „czerwonej zarazy”. W 90. rocznicę Bitwy Warszawskiej 1920 roku*, pod red. T. Matuszaka, Piotrków Trybunalski – Opoczno 2010, s. 61-85; A. Wróbel, *Źródła do dziejów ruchu oporu w zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim*, [w:] *Oblicza Podziemia. Studia i szkice z dziejów ZWZ-AK*, pod red. T. Matuszaka, Piotrków Trybunalski – Tomaszów Mazowiecki 2012, s. 227-245; M. Hubka, *Źródła do dziejów powstania styczniowego 1863 r. w zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim Oddział w Tomaszowie Mazowieckim*, [w:] *Za Wolność, Równość, Braterstwo. 150 rocznica wybuchu powstania styczniowego*, red. W. Bogurat, Tomaszów Mazowiecki 2013, s. 67-78; M. Hubka, K. Łapiński, A. Wróbel, *Powstanie styczniowe w źródłach archiwalnych. Dokumenty z zasobu Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim i Oddziale w Tomaszowie Mazowieckim*, Piotrków Trybunalski – Tomaszów Mazowiecki 2013 (książka z edycją cyfrową dokumentów, zamieszczonych na załączonej do wydawnictwa płycie DVD).

12 Więcej na ten temat: J. Malec, D. Malec, *Historia administracji i myśli administracyjnej*, Kraków 2000; R. Łaszewski, S. Salomonowicz, *Historia ustroju Polski*, Toruń 2001; M. Kallas, *Historia ustroju Polski*, Warszawa 2007; W. Kozyra, *Sprawy wojskowe w działalności administracji ogólnej w okresie II Rzeczypospolitej. Obszary badawcze*, [w:] *Polska historiografia wojskowa. Stan badań i perspektywy rozwoju*, pod red. H. Stańczyka, Toruń 2002, s. 282-292. W przypadku przemian administracyjnych na terenie działania piotrkowskiego archiwum, zob. M. Bandurka, *Zmiany administracyjne i terytorialne ziem województwa łódzkiego w XIX i XX wieku*, wyd. II, Łódź 1995.

13 Por. L. Wyszczelski, *Geneza wojen oraz teoretyczne uzasadnienie potrzeby ich prowadzenia*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony

daniom. W związku ze statusem archiwów państwowych – jako jednostek rządowej administracji specjalnej, podległych Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych, a pozostających we właściwości Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego – prowadzona w nich polityka kadrowa zmierza do ciągłej profesjonalizacji oraz podnoszenia kwalifikacji zawodowych archiwistów¹⁵. Kwalifikacje te weryfikowane są już w trakcie naboru na wolne stanowiska pracy, ponieważ w przypadku etatów wchodzących w skład korpusu służby cywilnej, podczas zatrudniania ich prowadzona jest procedura konkursowa. Ze względu na specyfikę urzędu, istotnym kryterium jest poziom wykształcenia oraz doświadczenia zawodowego. Profesjonalizacja kadr wiąże się również z ustawicznym podnoszeniem kwalifikacji i uzupełnianiem wykształcenia – poprzez uczestnictwo pracowników w cyklu szkoleń, studiów podyplomowych, czy też zdobywaniu stopni i tytułów naukowych, głównie z zakresu historii i archiwistyki.

Według danych zawartych w publikowanych sprawozdaniach z działalności Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych oraz archiwów państwowych ok. 57% zatrudnionych w archiwach posiadało wykształcenie wyższe (archiwistyczne, historyczne lub inne), z czego 80 stopnie i tytuły naukowe. W przypadku Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim, na 25 pracowników – 17 posiada wykształcenie wyższe. Część z nich uzupełniła swoje wykształcenie w toku studiów podyplomowych, natomiast 5 posiada stopień naukowy doktora nauk humanistycznych. Piotrkowscy i tomaszowscy archiwiści prowadzą również działalność dydaktyczną, wchodzi w skład rad muzealnych, a także stowarzyszeń branżowych (Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, Polskie Towarzystwo Historyczne, Stowarzyszenie Historyków Wojskowości, etc.). Efektem ich działalności naukowej są liczne publikacje, aktywny udział w konferencjach naukowych, a także prace ramach regionalnych komisji konkursowych o tematyce historycznej, czy też konsultacji obchodów i inicjatyw o charakterze kulturalnym.

Istotnym elementem kreowania świadomości historycznej społeczeństwa, zarówno w ujęciu krajowym, jak i regionalnym, jest współpraca nawiązywana pomiędzy instytucjami kultury i nauki. Wspólny wysiłek partnerów owocuje opracowaniem różnorodnych projektów popularyzatorskich i edukacyjnych. Jedne z nich mają charakter typowo popularnych eventów, atrakcyjnych w kontekście promocji regionu, prowadzonej na podstawie umiejętnego eksponowania jego dziedzictwa historycznego. Inne zaś nabierają naukowego charakteru, pomimo iż ich adresatami pozostaje szerokie grono odbiorców. Walory tego typu przedsięwzięć wpisują się w pojęcie turystyki historycznej bądź też turystyki kulturowej¹⁶, dzięki której opracowane przez autorów treści tematyczne, nabierają charakteru ponadregionalnego, wpisując się niekiedy w ogólnopolski kalendarz imprez, przyciągając coraz większe rzesze odbiorców. Przykładem tego typu imprez może być działalność odtwórstwa historycznego (*historical reenactment*), w którym profesjonalne siły środowiska rekonstruktorów/odtwórców, często w oparciu o środowiska uniwersyteckie, a także instytucje kultury, mają silny udział w akcji nie tylko promocyjnej, lecz również edukacyjnej oraz badawczej¹⁷. Ze względu na wykazany wcześniej potencjał archiwów państwowych, biorą one udział w szeregu imprez, często w charakterze organizatorów lub współorganizatorów. Często podjęta współpraca akcydentalna, stwarza solidne podwaliny pod jej kontynuację w dłuższej perspektywie czasu.

W przypadku Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim, w gronie najczęstszych partnerów odnaleźć można szereg placówek naukowych i kulturalnych w regionie. Spośród tych pierwszych, wyróżnić należy Instytut Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego Filii w Piotrkowie Trybunalskim. W tym przypadku podwaliny symbiozy określone zostały w umowie o współpracy, zawartej pomiędzy obydwoma podmiotami. Owocuje ona

16 Szerzej zob. A.M. v. Rohrscheidt, *Turystyka kulturowa – wokół definicji*, „Turystyka Kulturowa” 2008, nr 1, s. 4-21.

17 Por. M. Hubka, *Rekonstrukcja historyczna – dydaktyka, promocja oraz badania nad dziejami regionu*, [w:] *Metodologia i metodyka badań historyczno-wojskowych. Studia i szkice*, pod red. K. Kościelniaka i Z. Pilarczyka, Poznań 2012, s. 269-280; M. Bogacki, *Rola działań odtwórczych i rekonstrukcyjnych w procesie upowszechniania wiedzy historycznej*, [w:] *Polska myśl wojskowa na przestrzeni dziejów*, red. W.B. Łach, Olsztyn 2008, s. 304-319.

15 Warto przyrzeć się zagadnieniu profesjonalizacji kadr archiwów państwowych, również w ujęciu historycznym: T. Matuszak, *Kwalifikacje zawodowe archiwistów w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Dzieje biurokracji*, Lublin – Siedlce 2011, t. IV, cz. 2, s. 671-688.

partnerstwem przypadku współorganizacji konferencji naukowych, korelacji działalności wydawniczej – w tym publikacji artykułów pracowników w czasopismach wydawanych przez archiwum i uniwersytet, a także współpracy w procesie kształcenia historyków i archiwistów – za pośrednictwem organizacji studenckich praktyk zawodowych w piotrkowskim archiwum¹⁸.

Spośród podmiotów z sektora kultury, w gronie najczęstszych w ostatnich latach współpracowników wymienić należy placówki muzealne, funkcjonujące nie tylko na terenie działalności archiwum, lecz również w szerszym zasięgu terytorialnym. Mowa w tym miejscu o Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim, Muzeum w Tomaszowie Mazowieckim im. Antoniego hr. Ostrowskiego, Skansenie Rzeki Pilicy w Tomaszowie Mazowieckim, Muzeum Regionalnym w Opcznie, Muzeum Regionalnym w Bełchatowie, czy też Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi. Ze względu na wspólną misję i strategię działania, w gronie naturalnych współpracowników znajdują się jednostki państwowej sieci archiwalnej z Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych na czele. Wspólne cele w kontekście promocji dziedzictwa historycznego regionu powodują, iż Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim utrzymuje silne kontakty z władzami samorządowymi, a także stowarzyszeniami o profilu historycznym i archiwalnym, takimi jak Polskie Towarzystwo Historyczne – Oddział w Łodzi, a także Koła w Piotrkowie Trybunalskim i Tomaszowie Mazowieckim, Stowarzyszeniem Archiwistów Polskich, czy też Stowarzyszeniem Kulturalno-Oświatowym „Dla Białostrzów” w Tomaszowie Mazowieckim¹⁹.

Ze względu na wskazaną wcześniej specyfikę pozaszkolnego sektora edukacji, spełnienie założeń popularyzatorskich podejmowanych przedsięwzięć, uzależnione jest od

sprawnie prowadzonej akcji informacyjnej. W tym celu archiwum współpracuje z lokalnymi mediami tradycyjnymi – ukazującymi się w regionie tytułami prasowymi (np.: „Dziennik Łódzki”, „Ziemia Piotrkowska”, „Tydzień Trybunalski”, „TIT – Tomaszowski Informator Tygodniowy”, „TOP – Tygodnik Opoczyński”, „Wieści – Gazeta Regionalna”), rozgłościami radiowymi, lokalną telewizją. Istotnym narzędziem informacyjnym w dobie Internetu są również portale regionalne i e-gazety, w których również publikowane są wzmianki i relacje z podejmowanych przez archiwum inicjatyw (np. epiotrkow.pl, nasztomaszow.pl, naszeopoczno.pl). Oprócz przyjętej tradycyjnie formy materiałów informacyjnych – zapowiedzi i notatek prasowych, w celu rozbudzenia świadomości historycznej społeczeństwa, a także wzmocnienia zainteresowania prowadzonymi działaniami, pracownicy archiwum publikują na łamach prasy artykuły popularne. Ich treść budowana jest w oparciu o konkretne wydarzenie lub osobę, a często zasadniczym ich trzonem jest omówienie wybranego dokumentu lub grupy dokumentów, dotyczących podjętego tematu²⁰. Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż działalność naukowa, popularyzatorska i pisarska pracowników archiwum, przejawia się również w ich indywidualnych kontaktach i współpracy z wydawnictwami i czasopismami historycznymi. Przykładem tego są publikacje w dodatkach historycznych, wydawanych przez „Mówią Wieki”, „Rzeczpospolitą”, a także w seriach wydawniczych wydawanych m.in. przez Hachette.

Zapoznawszy się z zarysem wskazanych we wprowadzeniu trzech zasadniczych elementów skutecznej realizacji pracy edukacyjnej archiwum, tj. zasobem, kadrami i partnerami, warto przyrzeć się kwestiom czynników stymulujących, a także rodzajami i przykładami realizacji roli i miejsca archiwum w promocji i badaniach nad dziejami regionu.

18 Czynny udział archiwów państwowych w procesie dydaktycznym młodego pokolenia archiwistów, wiąże się również z omawianym wcześniej zagadnieniem profesjonalizacji kadr oraz naborów młodych pracowników na wolne stanowiska pracy. Zob. T. Matuszak, *Oczekiwania i potrzeby archiwów państwowych a kwalifikacje absolwentów studiów archiwistycznych*, [w:] *Zatrzymać przeszłość, dogonić przyszłość. Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich*, red. W. Chorążyczewski, K. Strykowski, Warszawa 2013, s. 165-180.

19 Przykłady tejże współpracy omówione są między innymi w postaci notatek, publikowanych za równo na stronie internetowej piotrkowskiego archiwum – dział „kronika wydarzeń”, jak i na witrynie partnerów.

20 Np.: A. Wróbel, M. Hubka, *Powstańcze echa w tomaszowskich archiwaliach*, „Tomaszowski Informator Tygodniowy” nr 2 (1173), 11.01.2013 r., s. 21; Z. Zielińska, *Wspomnienie archiwisty*, „Tomaszowski Informator Tygodniowy”, nr 37 (1208), 13.09.2013 r., s. 20; T. Matuszak, *Płomienny żywot „dmuchanej bani”*, „Bitewnik Łódzki 1914”, 12.2013, nr 7, s. 6-7; A. Piasta, *Na przemysłowym szlaku. Sceny z życia piotrkowskiego podziemia gospodarczego*, „Bitewnik Łódzki 1914”, nr 7, s. 5.

Jednym z typowych determinantów działań tego typu, jest paradygmat postrzegania historii w sposób rocznicowy. Swoista „magia dat i wydarzeń” powoduje, iż w regionalnym środowisku (i nie tylko), to właśnie obchody rocznicowe są katalizatorem wspólnych działań różnych podmiotów. Przyglądając się tej kwestii na przestrzeni ostatnich lat, można wyszczególnić całe zespoły imprez, skupiających się na upamiętnieniu takich wydarzeń historycznych jak: wojna polsko-bolszewicka 1919-1921; powstanie styczniowe 1863-1864, insurekcja kościuszkowska 1794 r., tradycyjnie najbardziej „nośna” II wojna światowa, czy też ostatnio – ze względu na stulecie wybuchu – I wojna światowa. Potwierdzenia trafności niniejszej tezy można doszukiwać się w analizie sprawozdań, publikowanych na łamach czasopism naukowych, prezentujących wspólny wysiłek szeregu podmiotów w danym roku rocznicowym²¹. Mimo iż w przeglądzie imprez naukowych i kulturalnych nie brakuje inicjatyw odbiegających od charakteru rocznicowego, a niekiedy nawet takie podejście do postrzegania upamiętniania historii bywa kontestowane, to jednak „rocznicowość” eventu stwarza dodatkowe, sprzyjające okoliczności dla *nervus belli* pecunia, czyli finansowego wsparcia działalności naukowej i popularyzatorskiej. Wynika to z faktu, iż częstokroć dana rocznica staje się myślą przewodnią szeregu grantów i projektów, których zarządcami są zarówno instytucje kultury jak samorządy lokalne. Konstruowanie wizji projektu – zarówno przez zarządcę, jak i uczestnika – ma wpływ na jego atrakcyjność oraz stopień dofinansowania. Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim wykorzystywało w ostatnich latach z powodzeniem tę właśnie drogę, występując zarówno w charakterze głównego użytkownika grantu, jak i jego partnera.

Jako egzemplifikację tego zagadnienia, na pierwszym miejscu warto wymienić projekty edukacyjne, których organizatorem jest Naczelna Dyrekcja Archiwów Pań-

stwowych²². Pozostając w przestrzeni tematyki militarnej, w roku 2013 piotrkowskie archiwum było realizatorem projektu edukacyjnego, wpisanego w ogólnopolskie obchody 150. rocznicy wybuchu powstania styczniowego. W wyniku jego realizacji, wspólnie z Instytutem Historii Filii UJK w Piotrkowie Tryb. oraz Muzeum Regionalnym w Bełchatowie, w dniu 15 maja 2013 r., zorganizowano Ogólnopolską Konferencję Naukową pod hasłem „Gloria Victis 1863 r.”. W programie obrad znalazły się 23 referaty. Środowisko naukowe reprezentowali przedstawiciele Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Akademii Obrony Narodowej w Warszawie, Uniwersytetu Łódzkiego oraz Uniwersytetu Jana Kochanowskiego Filii w Piotrkowie Trybunalskim. Silną reprezentację w programie obrad posiadali również archiwiści, pracownicy Archiwów Państwowych w Częstochowie, Łodzi i Piotrkowie Trybunalskim. Muzealników reprezentowali natomiast prelegenci z Bełchatowa, Łodzi, Piotrkowa Tryb., Radomska i Zduńskiej Woli. Poruszana przez prelegentów tematyka często wykraczała poza ramy regionu. Cztery referaty wygłosili pracownicy Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim.

Pokłosem konferencji jest ciesząca się obecnie znacznym zainteresowaniem czytelników publikacja²³, która ukazała się w roku konferencyjnym pod redakcją naukową Tomasza Matuszaka. Zawartość tomu wzbogacona została o teksty nie ujęte w programie obrad, dzięki czemu treści w niej prezentowane, zostały poszerzone m.in. o tematykę powstańczego prasoznawstwa, czy też nadawania państwowych odznaczeń weteranom. Publikacja naukowa, recenzowana przez prof. UŁ dr hab. Jolantę Daszyńską oraz prof. AON dra hab. Jeremiasza Ślipca, ukazała się dzięki projektowym środkom, przyznanych przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych.

Przykładem współdziałania archiwum w wykorzystaniu grantów, pochodzących z innego źródła finansowania, mogą być trzy inne wydawnictwa, również odwołujące się do historii wojskowości. Pierwsze z omawianych wydaw-

21 Dla przykładu: M. Hubka, M. Ordak, *Sprawozdanie z obchodów 90. rocznicy bitwy warszawskiej w regionie piotrkowskim*, „Rocznik Łódzki” 2010, t. 57, s. 276-278; I. Florczak, T. Pietras, *Sprawozdanie z działalności Oddziału Łódzkiego Polskiego Towarzystwa Historycznego za okres od 10 VI 2009 do 20 VI 2012 r.*, „Rocznik Łódzki” 2012, t. 59, s. 331-344; T. Matuszak, *Działalność Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim na polu popularyzacji zasobu archiwalnego (głos w dyskusji)*, [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne*, T. 1, *Archiwistyka na uniwersytetach, archiwistyka w archiwach*, Toruń 2009, s. 235-240.

22 Więcej informacji na: www.archiwa.gov.pl.

23 *Gloria Victis 1863 r. Studia i szkice z dziejów Powstania Styczniowego*, pod red. T. Matuszaka, Warszawa – Piotrków Trybunalski 2013, s. 286.

nictw to zbiór artykułów dotyczących wojny polsko-bolszewickiej z lat 1919-1921²⁴, powstało w wyniku współpracy z Muzeum Regionalnym w Opocznie. Materiały zawarte w książce są pokłosiem konferencji naukowej, której obrady miały miejsce w tomaszowskim oddziale archiwum, w dniu 22 czerwca 2010 r. Recenzentami tomu są prof. zw. dr hab. Andrzej Felchner oraz dr. Aleksy Piasta. Wydawnictwo współfinansowane było przez Urząd Miejski w Opocznie.

Druga z nich, dofinansowana ze środków Starostwa Powiatowego w Tomaszowie Mazowieckim oraz Urzędu Miasta w Tomaszowie Mazowieckim, to książka pt. *Oblicza Podziemia, Studia i szkice z dziejów ZWZ-AK*²⁵. Recenzentami tomu są prof. UJK dr hab. Marek Dutkiewicz oraz ks. prof. UKSW Waldemar Gliński. Partnerem i współwydawcą w tym przypadku było Muzeum w Tomaszowie Mazowieckim im. Antoniego hr. Ostrowskiego. Podobnie jak w poprzednim przypadku, kanwą publikacji były obrady konferencji naukowej, która odbyła się w dniu 29 lutego 2012 r., pod hasłem „Oblicza podziemia. W 70. Rocznicę powołania Armii Krajowej”. W gronie współorganizatorów znalazło się również Polskie Towarzystwo Historyczne Koło w Tomaszowie Mazowieckim. W dniu obrad wygłoszono trzynaście referatów, przygotowanych przez reprezentantów Uniwersytetu Łódzkiego, Filii UJK w Piotrkowie Trybunalskim, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim, Instytutu Pamięi Narodowej Oddział w Łodzi, Muzeów Regionalnych w Bełchatowie i Opocznie, a także Polskiego Towarzystwa Historycznego.

Ostatnia przywoływana publikacja powstała w oparciu o grant przyznany przez Muzeum Historii Polski w Warszawie, w ramach programu „Patriotyzm Jutra” – edycji 2013 r. W przeciwieństwie do dwóch poprzednich wydawnictw, omawiana książka nie była pokłosiem konferencji, lecz edycją źródłową materiałów z zasobu naszego archiwum. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na fakt, iż

posiada ona dwoisty charakter. W tradycyjnej części drukowanej, zawarto omówienie i charakterystykę treści dziewięćdziesięciu dokumentów, których cyfrowa edycja fotograficzna, zawarta została na załączonej do wydawnictwa płycie DVD. Autorami publikacji są pracownicy archiwum – Maciej Hubka, Krzysztof Łapiński oraz Andrzej Wróbel²⁶. Oprócz piotrkowskiego archiwum, współwydawcą jest Polskie Towarzystwo Historyczne Koło w Tomaszowie Mazowieckim.

Podsumowując tę część rozważań, należy zaznaczyć, iż realizacja wspomnianych grantów (a także szeregu innych, nie związanych z historią wojskowości), opiera się z jednej strony na wykorzystaniu materiałów archiwalnych z zasobów archiwów państwowych, z drugiej zaś na wkładzie intelektualnym uczestników konferencji i autorów publikacji. Dzięki zabezpieczeniu zaplecza logistycznego, możliwe było zrealizowanie ciekawych projektów edycyjnych, wśród beneficjentów których nie zabrakło również młodzieży szkolnej (audytorium), a ta także miłośników historii regionalnej. Obradom konferencyjnym towarzyszyły również wystawy archiwaliów, dzięki czemu w ich przerwie słuchacze mogli osobiście przekonać się o bogactwie spuścizny źródłowej, dotyczącej omawianych wydarzeń. Atrakcyjność podejmowanej tematyki spowodowała – jak można sądzić po ilości referatów i publikowanych artykułów – żywe zainteresowanie ze strony badaczy.

Pozostając przy działalności wydawniczej Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim, warto jest wymienić jeszcze kilka innych, znamienych jej przykładów. Wzmiankowana już publikacja źródłowa dotycząca powstania styczniowego, jest elementem cyklu tego typu wydawnictw, będących pokłosiem kwerend przeprowadzonych w piotrkowskim i tomaszowskim zasobie archiwalnym. W roku 2010 ukazała się praca dotycząca historii Tomaszowa Mazowieckiego²⁷, zaś w roku 2011 analogiczna publikacja, tym razem traktująca o dziejach powiatu

26 M. Hubka, K. Łapiński, A. Wróbel, *Powstanie styczniowe w źródłach archiwalnych. Dokumenty z zasobu Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim i Oddziale w Tomaszowie Mazowieckim*, Piotrków Trybunalski – Tomaszów Mazowiecki 2013, ss. 90.

27 *Historia Tomaszowa Mazowieckiego w źródłach archiwalnych. Dokumenty z zasobu Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim Oddział w Tomaszowie Mazowieckim*, pod red. M. Hubki, M. Ordaka i A. Wróbla, Tomaszów Mazowiecki 2010, ss. 142 + DVD.

24 *W cieniu „czerwonej zarazy”. W 90. rocznicę Bitwy Warszawskiej 1920 r.*, pod red. T. Matuszaka, Piotrków Trybunalski – Opoczno 2010, ss. 175.

25 *Oblicza Podziemia. Studia i szkice z dziejów ZWZ-AK*, pod red. T. Matuszaka, Piotrków Trybunalski – Tomaszów Mazowiecki 2012, ss. 245.

opoczyńskiego²⁸. Publikacje te ukazały się przy współpracy z władzami samorządowymi, a także Polskim Towarzystwem Historycznym i Muzeum Regionalnym w Opocznie. W obu przypadkach warto zwrócić uwagę na przyjęty układ pracy. Można w nim wyróżnić cztery zasadnicze elementy. Pierwszym z nich jest rozdział poświęcony zarysowi dziejów danego terenu. Następnie autorzy prac opracowali rozdział ukazujący charakterystykę zasobu pod danym kątem badań, a także metody kwerendy. Zasadniczym trzonem pracy jest opis wyselekcjonowanych dokumentów, którego konstrukcję oparto na ogólnie przyjętych zasadach opisu archiwalnego. Uzupełnieniem treści jest bibliografia selektywna, prezentująca podstawową bazę literatury do prowadzenia badań regionalnych w obrębie przyjętego tematu. Walor poznawczy książek uwydatnia załączony do nich nośnik cyfrowy z edycją fototypiczną źródeł. Dzięki takiemu rozwiązaniu, odbiorca otrzymuje kompletny, bazowy materiał, mogący stanowić swoiste vademecum historii opisywanego regionu – przydatne zarówno dla doświadczonego badacza, jak i młodego adepta historii. Mimo iż w tytułach prac nie występują frazy sugerujące odniesienie do historii wojskowości, jednak tematyka militarna – ze względu na uwarunkowania historyczne regionu – przewija się zarówno w rozdziałach wprowadzających, jak przytaczanych archiwaliach.

Stałym elementem działalności badawczej i wydawniczej Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim było jego czasopismo naukowe – rocznik ukazujący się pod tytułem *Badania nad Dziejami Regionu Piotrkowskiego*. Pomimo przyjętej konwencji rocznego cyklu wydawniczego, ostatni zeszyt periodyku ukazał się z numerem 8 w roku 2010²⁹. Na przestrzeni ewoluował układ wewnętrzny czasopisma, aby w ostatnich numerach przyjąć następującą strukturę: „Artykuły i materiały”, „Miscellanea”, „Kroni-

ka”, „Recenzje, Polemiki, Omówienia”. Czasopismo poświęcone jest historii Piotrkowa Trybunalskiego, a także ziem które kiedykolwiek posiadały z nim bliższe związki administracyjne³⁰. Tytuł ten, będący periodykiem recenzowanym, ukazuje się we współpracy z Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim. Ze względu na popularność dziejów wojskowych, a także silne piotrkowskie środowisko historyków wojskowości, związanych z Instytutem Historii piotrkowskiej Filii UJK, tematyka militarna często przewijała się na kartach rocznika. Jest ona również obecna w badaniach piotrkowskich archiwistów, których efekty publikowane są nie tylko w wydawnictwach firmowanych przez archiwum³¹. W zakresie czasopiśmiennictwa naukowego, a także badań regionalnych, piotrkowskie archiwum jest również – wraz PTH Kołem w Tomaszowie Mazowieckim – wydawcą „Tomaszowskiego Słownika Biograficznego”. Dotychczas ukazało się siedem jego zeszytów.

Kolejnym przejawem prac edukacyjnych i promocyjnych archiwum jest jego działalność wystawiennicza. Jej efekty podzielić można na trzy kategorie. Do pierwszej z nich zaliczyć należy wystawy aranżowane w siedzibie piotrkowskiego archiwum i jego tomaszowskiego oddziału. Są to wystawy czasowe, prezentujące archiwalia dotyczące nie rzadko tematyki wojskowej. Spośród tego typu ekspozycji z ostatnich lat wymienić można wystawy poświęcone powstaniom listopadowemu i styczniowemu, I i II wojnom światowym. Prezentują one w sposób najpełniejszy możliwości kwerendy, ukazując, iż interesujące w kontekście określonego tematu archiwalia, można odnaleźć w zespołach różnych aktotwórców. Oprócz walorów i doznań estetycznych, wynikających z obcowania z archiwaliach, unaocznia to również szerokie możliwości prowadzenia kwerend dotyczących dziejów wojen i wojskowości w naszym zasobie. Drugą kategorią ekspozycji są wystawy organizowane poza siedzibą archiwum. Często towarzyszą one imprezom kulturalnym, współorganizowanym przez archiwum. W tym wypadku rozróżnić można wystawy składające się w pełni z materiałów archiwalnych, a także aran-

28 M. Hubka, A. Wróbel, *Ziemia opoczyńska w źródłach archiwalnych. Dokumenty z zasobu Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim Oddział w Tomaszowie Mazowieckim*, Tomaszów Mazowiecki – Opoczno 2011, ss. 166 + DVD.

29 T. Matuszak, „Badania nad Dziejami Regionu Piotrkowskiego”. Rola – znaczenie – perspektywy, [w:] *Czasopisma naukowe bibliotek, archiwów, muzeów*, Kórnik 2010, s. 169-178; tegoż, *Działalność wydawnicza Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim na przykładzie periodyku „Badania nad Dziejami Regionu Piotrkowskiego”*, [w:] *Studia i szkice dedykowane Julianowi Baranowskiemu*, pod red. E. Wiatr i P. Zawilskiego, Łódź 2010, s. 284-296.

30 Informacje dla autorów dostępne są również na stronie internetowej piotrkowskiego archiwum.

31 Czego przykładem jest choćby następująca praca: A. Piasta, *Piotrków Trybunalski w latach pierwszej wojny światowej*, Piotrków Trybunalski 2007.

zacje mieszane, w których znaczny udział mają materiały ze zbiorów partnera, muzealia. Ostatnią kategorią są wystawy on-line, publikowane na własnej stronie internetowej archiwum. Zawierają one kopie cyfrowe dokumentów, opatrzone komentarzem, a niekiedy również i bibliografią. Ze względu na możliwości komunikacyjne jakie niesie ze sobą narzędzie Internetu, cechują się one największym zasięgiem oddziaływania, nie obciążonym ograniczeniami czasu i miejsca dostępu do ekspozycji. Dzięki licznikowi odsłon, można stwierdzić, iż cieszą się one znaczną popularnością. *Nota bene* on-line dostępne są również niektóre publikacje pracowników piotrkowskiego archiwum, czemu poświęcona jest również oddzielna zakładka strony www. Przykłady wystaw on-line odnoszących się do tematyki historyczno-wojskowej, ilustruje poniższa tabela.

Wystawy on-line z zakresu historii wojskowości na stronie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim

TYTUŁ WYSTAWY ON-LINE	LICZBA ODSŁON
Karty z dziejów garnizonu Tomaszów – II dywizjon 4 pac	405
Dyplomy i świadectwa z zasobu APTM	1103
Powstańcze echa w zasobie APTM	2182
Materiały konspiracyjne ZWZ-AK w zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim	4629
Plakaty i afisze z okresu wojny polsko-rosyjskiej 1919-1921	5725
Powstanie Styczniowe w Piotrkowie i okolicy	4966
Plakaty i afisze z okresu II wojny światowej	11620
Józef Piłsudski w grafikach Zdzisława Czermańskiego	5661

opracowanie własne.

Ostatnią grupą przedsięwzięć z zakresu promocji i edukacji, realizowanych przez Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim, są – obok wzmiankowanych już konferencji – różnego rodzaju spotkania i odczyty, a także lekcje archiwalne. Corocznie archiwum realizuje szereg tego typu inicjatyw, przybierających wielce zróżnicowane formy. Są to wykłady otwarte, w trakcie których swe prelekcje głoszą zarówno pracownicy archiwum, jak i goście

zaproszeni z innych instytucji nauki i kultury. Archiwiści przygotowują również wprowadzenia historyczne oraz moderują dyskusje z okazji projekcji filmów o tematyce historycznej, emitowanych w piotrkowskim kinie „Helios”. Głoszą referaty na konferencjach organizowanych na terenie całego kraju, a także poza jego granicami. W oparciu o archiwalia i prezentacje multimedialne przygotowują i prowadzą lekcje i warsztaty dla młodzieży szkolnej (gimnazjalnej oraz ponadgimnazjalnej) czy też wychowanków Ochotniczych Hufców Pracy w Piotrkowie Trybunalskim i Tomaszowie Mazowieckim. Scenariusze tych zajęć, nierzadko odwołują się tematycznie do tematyki militarnej³². Wszelkie te przedsięwzięcia organizowane są we współpracy z szerokim gronem partnerów. W corocznym kalendarzu imprez archiwalnych poczesne miejsce zajmuje również „Dzień Otwarty”, organizowany w początku czerwca z okazji Międzynarodowego Dnia Archiwów. Jego elementem są projekty „Archiwa Rodzinne” i „Archiwa Rodzinne Niepodległej”. Jako że dzieje rodzin wpisane są w historię regionu i państwa, tak też i przy tej okazji nie zabrakło „militarnych” elementów na wystawie towarzyszącej.

Przykładów działalności edukacyjnej i promocyjnej archiwów państwowych, a w tym konkretnym przypadku Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim, można by mnożyć znacznie ponad możliwości tak krótkiego materiału. Na podstawie przytoczonych powyżej przykładów można wysnuć wniosek, iż jest ona szeroka, niejednorodna i często odwołująca się do dziejów wojen i wojskowości w swej treści. Pragnę jednak nadmienić, iż wyselekcjonowany na potrzeby niniejszego artykułu materiał, nie prezentuje w pełni tematyki przejawiającej się w pracach podejmowanych przez piotrkowskie AP. Duży w nich udział mają zagadnienia archiwistyki, a także historii politycznej, gospodarczej, czy społecznej. Faktem jest, iż zagadnienia te często się ze sobą przenikają.

Podstawą każdego z tych działań jest gruntowna kwerenda w zasobie archiwum, a także odniesienie uzyskanych za jej pomocą informacji do najnowszego stanu badań. Stąd też edukacja, promocja i nauka silnie łączą się ze sobą w pracy archiwisty. Dzięki nawiązaniu współpracy ze

³² Ich treść opublikowana jest w „strefie edukacyjnej” na stronie internetowej www.archiwa.gov.pl.

znaczoną liczbą zróżnicowanych partnerów, a także postępującej „szerokim frontem” akcji informacyjnej, archiwa państwowe odnalazły się na swoim terenie oddziaływania w roli jednego z głównych uczestników, a nierzadko inicjatorów działań, którym poświęcony jest niniejszy materiał. Znaczne zaangażowanie w tego typu działalność, wymaga oprócz wkładu typowo merytorycznego, także znacznych pokładów pracy organizacyjnej nad logistyką podejmowanych przedsięwzięć. Wiążą się one z obsługą realizowanych projektów, długimi godzinami kwerend w zasobie, znacznym nakładom pracy poświęconym opracowaniu ich efektów.

Nowe możliwości technik informacyjnych, obecne już na stałe w pracy historyka i archiwisty komputery i urządzenia peryferyjne, a także kolejne granty, rocznice, inicjatywy sprawiają, iż realizacja misji, wizji i strategii działania archiwów państwowych na gruncie edukacji, promocji i badań naukowych, może z powodzeniem wyjść naprzeciw oczekiwaniom zarówno partnerów, jak i beneficjentów tej działalności. Uczestników edukacji i nauki, zarówno w formie zinstytucjonalizowanej, jak i w szerszym kontekście społecznym.

Narodowy Instytut Samorządu Terytorialnego powstał w 2015 r.
Jest państwową jednostką budżetową podległą MSWiA.
Działa na rzecz dalszej profesjonalizacji samorządu terytorialnego i administracji publicznej.

EKSPERTYZY NIST, ul. Zielona 18, Łódź 90-601
Sekretariat tel. +48 42 633 10 70
e-mail: sekretariat@nist.gov.pl